

Geschichte des Alterthums udtrykker han sin Længsel efter et omfattende universalhistorisk Arbejde (III, 585): »Denne Mangesidighed svarer egentlig til min Natur, og jeg føler det ofte som en Tvang, at jeg nu maa bruge saa mange Aar paa et Aarhundredes, ganske vist et meget rigt Aarhundredes Historie ...« At Arbejdet med Deutsche Geschichte dog var ham en dyb Lykke, derom vidner mange Ytringer i Brevene, og under en langvarig, smertelig Øjenlidelse i sine senere Aar og med Henblik paa de Sorger — Sønnens Død, Hustruens Sygdom — der havde ramt ham, udbryder han (III, 623): »Jeg har nu givet Afkald paa alt, hvad man kalder Lykke, og nærer blot det ene, brændende Ønske: igen at kunne arbejde. Livet er saa kort, og saa mange Aar er for mig gaaede hen med politiske Kampe ...«

Holger Hjelholt.

Som Led i *Harvard Historical Studies* har Joseph Vincent Fuller i 1922 udgivet et Værk om europæisk Storpolitik: *Bismarck's Diplomacy at its Zenith*. Titelen vil forekomme mange misvisende, idet Bogen egentlig kun behandler Aarene 1886 og 1887, men Forfatteren ser Tysklands Stilling i 1888 som ganske forskellig fra, hvad den var »tre Aar før, da det tyske Rige stod som Midtpunkt for et System af Alliancer og Forstaaelser, der omfattede hele det europæiske Fastland. I Aaret 1888 var dette System ved at synke i Ruiner«. Der er naturligvis noget rigtigt i dette. Bevægelsen hen mod det To-Forbund, som skulde genoprette Ligevægten i Europa, var bleven mere tydelig i de nævnte Aar, men Tendensen havde været der tidligere. 1886—87 som Zenith for den bismarckske Løbebane er noget vilkaarligt valgt.

Det betydningsfulde ved Fullers Bog er imidlertid, at han har gennemgaaet et mægtigt ganske vist kun trykt Stof; ikke blot samtidig og senere Literatur er draget med ind, men ogsaa Dagbladsartikler er i stor Udstrækning benyttet. Methodisk svækkes hans Undersøgelse ved, at han egentlig ingen Kritik anvender overfor disse Kilder, alt tages med, hvis det passer i Rammerne, men samtidig har han utvivlsomt ved dette Gravearbejde til Tider faaet fat paa noget, der kan minde om en Ariadnetraad. Han giver saaledes gode Grunde for, at »de bulgarske Breve« efter deres Indhold om end ikke i den overleverede Form er ægte nok.

Den væsentlig kronologiske Fremstillingsform giver desuden en vis Sammenhæng i Udviklingen, selv om den ikke letter Overblikket, og her og der fremsætter Forfatteren ogsaa træffende Bemærkninger. Ejendommeligt er det saaledes at se, hvorledes denne amerikanske Historikers Tro til Forsikringerne om det

tyske Riges Fredspolitik, trods alt det nye Bevismateriale, der er fremlagt, ikke er særlig rodfæstet. Han mener f. Eks. at Bismarck med Schnäbele-Affæren i Foraaret 1887 vilde provocere Frankrig til Krig, og han giver sine Grunde herfor; de er ikke afgørende, men kan heller ikke fejes til Side. For disse Synspunkters Skyld læser man dog ikke Fullers Bog, og navnlig falder det svagt ud, naar han vil gøre gældende, at Forskellen mellem Bismarcks og hans Efterfølgeres Politik ikke er saa afgørende, som man har ment. Naturligvis var og blev de store Hovedlinjer i den tyske Statskunst de samme, men havde Forfatteren kendt mere end den første Serie af »Die grosse Politik der europäischen Kabinette«, kunde Forandringen, der indtraadte 1890, ikke andet end have slaaet ham.

E. M.

Den af Sir A. W. Ward og C. P. Gooch udgivne *Cambridge History of British Foreign Policy* er planmæssigt bleven afsluttet i Aarene 1922 til 1923 med tre statelige Bind. Den stærke Udstykning af Stoffet mellem Specialister — et Træk, som dette Værk har til fælles med »The Cambridge Modern History« — har sikkert fremmet Arbejdet, men ikke Indtrykket af den Sammenhæng, som præger engelsk Udenrigspolitik. Afgørende nyt bringer Bogen iøvrigt ikke, hverken af Kendsgerninger eller Synspunkter. De fleste af Bidragyderne har allerede i Specialværker udtalt sig om de samme Spørgsmaal; her og der er utrykt Materiale draget med ind — som Tillæg til I Bind findes bl. a. nogle Aktstykker til Oplysning om de svensk-engelske Forhandlinger i 1811 — men ud over Treserne kun paa ganske enkelte Punkter; saaledes aflives i III Bind paa Grundlag af Materiale fra Udenrigsministeriet Legenden om den engelske Landgangsstyrke, der skulde have været lovet Delcassé i 1905. Alt i alt er »The Cambridge History of British Foreign Policy« en nyttig Haandbog i Stor-Britanniens udenrigske Historie, der vrimler af faktiske Oplysninger, og som har brugelige omend ikke særlig udtømmende Literaturhenviisninger bag i de enkelte Bind.

Svagest er — som altid, fristes man næsten til at sige — de Afsnit, hvori Englands Forhold til Danmark behandles. Hverken Holland Rose, der skriver om Revolutions- og Napoleons-Krigene fra 1792—1812, eller A. W. Ward (The Schleswig-Holstein Question) kender danske Kilder eller dansk Opfattelse. Holland Rose mener stadig, at Flaaden i 1807 »let kunde være bleven taget af de franske Tropper i Nærheden«, men hans Tro til Berettigelsen af Cannings Politik er forøvrigt her adskilligt mindre grundfæstet end i hans tidligere Fremstillinger. Der-